

NEW PREVENTION TECHNOLOGIES TRANSLATION ARTICLE FROM ENGLISH TO LUGANDA.

ENTANGIRA EMPYA EZ'ATEKINOLOGIYA

Mukenenya si kintu kipya ku buri muntu. Mu myaka 30 egyiyise abadde mu mawulire n'emumikuttu gyenpuliziganya emirala okwetolora ensi era kino kiyimiriziddwa. Mu 2006, abantu abafuna akawuka bali obukade 4 n'emitwalo asaatu naye obukadde bubiri n'emitwalo kyenda nebaffa. Ebitundu 90 ku ki kumi eby'abantu abalina akawuka munsu ezikyakula, ebitundu 90 ku kikumi tebamanyi nti balwadde. Mubuliwo tewari dagala lya mukenenya.naye ebiwandiko bino bigya kuyamba okulaga okugemebwa, nengeri endala eza sayaansi sako nokukomola abasajja nga bw'ekigya okuyamba okukendeza kuntambula y'akuwaka munsu nsi.

Mubuliwo wabade tewanabayo dagala ligema kawuka k'amukenenya, naye waliwo ebikozesebwa ebiriwo ne birala ebitanaba kukurakulanyibwa. Newankubadde okugemebwa kw'amukenenya kulaga esuubi edungi mu maso, naye waliwo obuzibu bungi obukyetolode.

Okugezesa kw'omukilinka kunsoga eno kulwawo era kutwala sente nyingi. Kiyinza kumalawo obukadde bwa dolla 230. kulwe bisera ne sente, okunonyereza kuno kutambula mpola. Newankudde waliwo okugezesa okulala okugenda mu maso munsu leero.

Mayikorobayisayidi bw'ebusirikale obukendeza entambula y'akawuka nendwade endala ezobukabba. Obusirikale buno bulinga ebizigo nebintu ebirala ebinyereketa. Obusirikale buno teburiyo mukatale, naye buyinza okubamu bwebubba buli bwakubamu okumala emyaka nga etaano. Obusirikale buno bukola nga obukumi mukatundu akamu mu mubiri akali kugi.

Obusirikale buno bugya kuba bukola nyo mu kulwanyisa endwadde ez'obukaba era endwadde endala nyingi ziyinza okutangira abakyala okufuna embuto. Bayinza okulwa munsonga okumala ebanga dene. Era kigya kubavirako obutabera numbera nungi mu bitundu byabye ebyekayama. Ekyo mugaso enyo enkola eno tesobola kuba yabeeyi munsu zona. Obusirikale buno bugya kukozebwa mukuyambako obupiira bugalimpitawa. Naye abanonyereza kunkola eno tebanakyimanya oba obusirikale buno sibwabalabe mubintu by'abakyala eby'ekyama. Kyamugaso okumamanya oba si bwabalabe, bwebuba bwe kiba nga ktiffu nekyisobola okutekebawo okulabula. Ebisenge ebiri mubitundu by'abakyala biri 40 eby'amaggi, wabula ebyo kuluyi olula waliwo ekisenge kimu.

Enkola eno kati egenda mu maso mu Amerika, mubulaya, ne afrika. Omulembe ogusoka ogw'obusirikale buno kuterezebwa okuba ebitundu 40 ku kikumi okukola obulungi. Omulembe ogw'okubiri guli ebitundu 60 ku 100, newankubadde mu mwezi ogwokubiri mu 2007, enkola eno yayimirizibwa mu Afrika olw'ebiyokwekuma ebyeli bikwatibwako. Obulabe bw'abakyala okufuna akawuka bwali bwongezeddwa wagulu. Abanonyereze ku kino bagamba nti bagya genda maso nengeri endala zona era tebagya kuleka kino kubalemesa enkola eno mu maso.

Obujanjabi n'endagala lirina okukozesebwa buli lunaku okusobola okutangira abantu abatanakwatibwa kawuka. Eddagala lino ligya kuba 100 ku 100 nga likola bulungi era lirina okukozesebwa buli lunaku. Enkola eno egenda mu maso mu Botswana, Ghana ne Peru, naye ebinavamu tebigya kubawo okutusa 2008 oba 2009.

Okukomola abasajja nayo ngeri ndala eyo kuyimirizamu ensasanya y'akawuka. Okunonyereza okwakolwa mu 2005 kwalaga nti obuzibu bw'abasajja okufunamu akawuka bwakendezebwa ebitundu 60 ku 100 olwukukomobwa. Ebyavamu byalaga nti ensi ezijumbira enkola eno waliwo ensasanya y'akawuka ntono. Nolwekyo abanonyereza ku kino balina okuba abagendereza mu bitundu ebilimu eddini, obuwangwa bwe baba nga balagira abantu okukomobwa. Era balina okufayo nti enkola eno ekoledwa mungeri ennungi enkola eno egenda mu maso mu Uganda ne Kenya okusobola okulaba nti okukomobwa kw'abasajja kukendeza kunsasanya y'akawuka eri bakyala babwe era ebinavamu bigya kubawo mu 2007.

Mukumaliriza, engeri endala okuyimirizamu mukenenya eri okuteke okulwanisa akawuka akabutula omubiri. Mu bitundu ebimu mu mambuka g'afrika, ebitundu 70 ku 100 eby'omuwendo gwa Bantu balina akawuka akaleta okubutuka ku mulberry. Mu Canada omuntu omu kwabo abatano oba mukaga alina akawuka kano. Obusirikale obukuma omubiri bugya kugezako okulwanyisa akawuka kano naye ate ekyigya okwongeza ku bungi bw'akawuka mu mubiri nga bwegase (akamukenenya n'akaleta okubutuka). Kyamugaso nyo okuyimiriza akawuka akaleta okubutukabutuka mu mubiri lwakuba akawuka ako kayinza okongera aka mukenenya amanyi ne kazala obuwuka obulala. Okunonyereza n'okugezesa ku nkola eno kugenda mu maso g'omaserengeta g'amerika, afrika, ne amerika, bagezesa okuyimirizamu akawuka ako okusobola okwewala mukenenya. Ebinavamu bisubirwa 2007 oba 2008.

Mu myaka abbiri egyiyise, enkola ezengeri eno zibadde zisasulibwa gavummenti ne bibina ebirala. Kyamugaso nyo okufunamu ekyigammba kyona munkulakulana zino. Tulina okukola kati nga tugyawo obutamanya, okulambula ebitundu, nokukoopa engeri empya.